

27. *Шип Н. А.* Церковно-православний рух в Україні (поч. ХХ ст.) / Н. А. Шип; редкол.: С. В. Кульчицький [та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К. : [б. в.], 1995. – 66 с.

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО В ЗУНР

Олександр Любимович Копиленко

*доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
директор Інституту законодавства
Верховної Ради України (м. Київ)*

Борис Володимирович Кіндюк

*доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та історії
держави і права Тернопільського національного
економічного університету (м. Тернопіль)*

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю протидії російській агресії проти України. Одним з елементів політики росіян є ідеологічна складова, яка базується на положеннях стосовно відсутності в українців власної державності, наявності національної правової системи та власних традицій, культури і звичаїв. Доказом неспроможності таких настанов є існування державності та системи права в Київській Русі, Гетьманщині та УНР і ЗУНР. У сьогоdnішніх умовах правовий досвід, накопичений у часи існування ЗУНР, має особливе значення з причини побудови української незалежної держави в умовах розвалу Австро-Угорської монархії. У процесі реалізації цього завдання значне місце посідає діяльність К. Левицького, який фактично був одним із фундаторів нової Української держави. Особливістю творчого шляху вченого було

поєднання державницької та правової діяльності на посаді прем'єр-міністра ЗУНР. Виходячи з цього, історичний досвід К. Левицького з підготовки законів, прийнятих у ЗУНР, потребує своєї систематизації та більш глибокого розгляду.

Аналіз публікацій показує, що ця тема розглядалась у працях Т. Г. Андрусика, І. О. Андрухів, І. Й. Бойка, І. Б. Василик, О. Власової, І. Ю. Гловацького, М. Залізняк, М. Р. Климишина, В. С. Кульчицького, А. В. Стечишин та ін. Такі дослідження проводились фрагментарно при розгляді більш загальних питань діяльності уряду ЗУНР, творчого шляху К. Левицького, а тому потребують окремого дослідження.

Метою роботи є дослідження законотворчої діяльності К. Левицького на посаді прем'єр-міністра ЗУНР.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з розгляду причин створення ЗУНР, до числа яких необхідно вважати належними: а) розвал Австро-Угорщини, який призвів до відсутності влади на українських землях; б) існування чітко вираженої суспільної думки українського населення стосовно створення власної держави; 3) наявність конкретних особистостей, яка складалася з політиків, юристів, воєнних, діячів культури та інтелігенції, котрі здійснювали практичне керівництво процесом створення ЗУНР; 4) наявність збройних підрозділів українців.

Однією з творчих особистостей, яка очолила процес створення ЗУНР, був знаний науковець, державницький діяч, депутат Австрійського парламенту та Галицького крайового сейму К. Левицького (1859–1941 рр.). Творчий шлях ученого тісно пов'язаний із суспільно-політичною ситуацією, яка склалась наприкінці ХІХ століття та в першій чверті ХХ століття на Галичині. Вчений народився 18 листопада 1859 р. у містечку Тисмениця біля Станіслава (Івано-Франківськ) у сім'ї священика. Юридичну освіту К. Левицький здобув в результаті навчання на юридичних факультетах Львівського та Віденського університетах і у ці часи, як указує І. О. Андрухів, вступив до української таємної організації «Громада» [1, с. 4]. У період 1907–1918 рр. вчений був обраний до Австрійського

парламенту та Галицького крайового сейму, де захищав права українців, можливість використання рідної мови в державних органах влади та судах. Як відзначає М. Залізник, К. Левицький належав до категорії «нових» діячів, які мали високий рівень освіти і, незважаючи на імперський характер Австро-Угорщини, створювали ідеї розбудови української державності [2]. Створення ЗУНР відбулося на зборах українських депутатів, Австрійського парламенту, Галицького та Буковинського сеймів, а політичним представником українського народу стала Українська Національна Рада, президентом якої був обраний Євген Петрушевич, а першим прем'єр-міністром – К. Левицький. Незважаючи на складну політичну ситуацію, яка склалася в новій Українській державі, вчений підготував три закони: 1) «Про право громадянства» від 8 квітня 1919 р.; 2) «Земельний закон» від 14 квітня 1919 р.; 3) «Закон української ради про сойм» від 15 квітня 1919 р.

Причиною підготовки першого з них стала необхідність розбудови незалежної Української держави, населення якої раніше мало австрійське підданство, тобто основним завданням закону було забезпечення легітимного підходу з австро-угорської монархії до незалежної Української держави. Цей закон складався з дев'яти параграфів, у яких закріплювались підстави отримання громадянства, причини відмови офіційної влади стосовно вирішення цього питання, права Державного секретаріату внутрішніх справ та Відділу Української Національної Ради [3]. Згідно з § 1, особи, які бажали стати громадянами ЗУНР, мусили до 20 травня 1919 р. написати заяву, а в разі її відсутності вони вважались громадянами іншої держави. Державні службовці австрійських органів влади в разі бажання отримати українське громадянство мусили написати заяву про вірність Українській народній республіці. Як указувалось в § 2, особи, які мали громадянство на Придніпрянській Україні, тобто на територіях, окупованих російською владою, також мали право на громадянство в ЗУНР, тобто закон передбачав можливість об'єднання двох частин України в єдину державу. Закон установлював термін

проживання – п'ять років для отримання права на громадянство на території ЗУНР для осіб без громадянства чи тих, хто мав таке право в іншій державі. Вирішення цього питання згідно з § 4 покладалось на Державний секретаріат внутрішніх справ, а в разі відмови особа мала право звернутися до Відділу Української Національної Ради. Закон передбачав у § 5 необхідність виконувати свій громадянський обов'язок всіма пересіченими громадянами ЗУНР, навіть у разі отримання громадянства іншої держави. Як зазначалось у § 6, заяви стосовно громадянства мали складатися усно або письмово та подаватися до місцевих органів державної влади. Таким чином, цей нормативно-правовий акт створював законодавчі умови отримання громадянства в перехідний період між австрійським пануванням та створенням незалежної Української держави. З метою практичної реалізації цього закону 10 квітня 1918 р. був прийнятий Розпорядок Державного секретаріату внутрішніх справ «Про право громадянства», в якому містився порядок підготовки заяв, обов'язки державних службовців та органів державної влади.

Другий законодавчий акт, «Земельний закон», був пов'язаний з необхідністю вирішення питання масового безземелля українського населення Галичини. Польська шляхта після відміни кріпацтва захопила основну частину земельних угідь високої якості, а українському населенню залишилися невеликі наділи, які мали низьку родючість. Тодішнє українське населення не було в змозі задовольнити свої життєві потреби навіть у мінімальному обсязі, що призвело до еміграції в Канаду та США. «Земельний закон» ЗУНР складався із 23 параграфів та торкався питань зміни правового статусу різних категорій земель, передачі інвентарю, питань, пов'язаних з укладеними договорами оренди та створенням земельних комісій [4]. У § 1 регламентувалось проведення націоналізації земель, які належали до категорії монастирських, церковних, єпископських, фондацийних, а також вирішувалась проблема використання землі власниками з метою спекуляції. Одночасно з цим § 3 розглядав проблеми націоналізації сільськогосподарського інвентарю, який був потрібний

селянам для проведення польових робіт. Важливе практичне значення для селян мав § 4, який обмежував процентні ставки на кредити, що їх брали селяни до 5 %. Ця норма закону була спрямована на припинення шахрайства в аграрній сфері, обмеження занадто високих доходів, які банкіри отримували внаслідок завищених відсотків на кредити, які надавались селянам. У Галичині склалася ситуація, коли значна кількість селян укладала контракти на оренду землі, тому § 5 встановлював порядок продовження дії всіх контрактів до моменту прийняття окремого закону та надавав право розглядати це питання в судах. Проблеми, пов'язані з націоналізацією землі, регламентував § 6, у якому встановлювалась можливість конфіскації земельних угідь, до яких належали: земельна власність Австрійської держави; династії Габсбургів; земля, що належала особам, які зі зброєю в руках виступали проти ЗУНР; угіддя, набуті у воєнний період унаслідок воєнних реквізицій. З метою управління природними ресурсами § 8 закону регламентував у ЗУНР створення лісового та земельного фондів, а в подальшому на підставі цього пункту був прийнятий Закон «Про ліси УНР» 1919 р., який мав урегулювати правовідносини, пов'язані з лісами. З метою вирішення конкретних питань на місцях, § 9 встановлював необхідність створення регіональних земельних комісій, які склалися з 12 членів та чотирьох заступників або восьми членів та чотирьох заступників, обраних місцевими законодавчими органами. Згідно з § 10, створювались повітові земельні комісії з шести членів та трьох заступників, обраних на зборах представників громадських земельних комісій. У § 13 визначалися повноваження й обов'язки обласної земельної комісії, у § 14 – повітової земельної комісії, у § 15 – громадської земельної комісії. Новацією документа був § 16, який регламентував порядок надання землі військовим, що захищали ЗУНР, інвалідам війни, а також сім'ям загиблих на війні солдат. При цьому особи, які скоїли дезертирство, чи ухилялися від служби в армії, чи самовільно захоплювали землі в період війни, втрачали право на отримання будь-яких земельних наділів. Як указувалось у § 17, обласна земельна комісія мала виділяти угіддя

на створення зразкових господарств, сільськогосподарських шкіл, училищ та інших організацій, які виконували корисні для ЗУНР завдання. Закон у § 21 забороняв самовільний захват, поділ земель, знищення лісів, будинків, інвентарю, за що місцева влада мала право встановлювати покарання у вигляді арешту до 6 місяців, а також грошові стягнення в розмірі до 10 тис. крон. Таким чином, цей законодавчий акт вирішував питання забезпечення селян землею за рахунок конфіскованих земель Австрійської монархії, династії Габсбургів, деяких категорій церковних угідь, а також установлював норми відповідальності за самовільне захоплення землі, інвентарю, знищення природних угідь.

Значний досвід депутатської діяльності в Австрійському парламенті й Галицькому крайовому сеймі дав К. Левицькому можливість підготувати законодавчий акт, який регламентував діяльність парламенту ЗУНР, що знайшло відображення в «Законі української ради про сойм» [5]. У арт. 1 визначався кількісний склад депутатів сейму – 226, з яких українці мали 160 місць, поляки – 33, євреї – 27, німці – 6. Закон регламентував проведення виборів на основі зального, рівного, без різниці статі, таємного, безпосереднього і пропорційного виборчого права, але період проведення виборів треба було визначити на засіданні сейму. Порядок проведення виборів встановлювався Відділом Української Національної Ради та підлягав опублікуванню у Віснику державних законів і розпоряджень ЗУНР. Депутати згідно з арт. 4 отримували свідоцтво, після чого мали право розпочати роботу. Дати проведення парламентських сесій згідно з арт. 5 встановлювались починаючи з 15 квітня 1919 р., а їх скликання покладалося на голову сейму. Перше засідання сейму, як указувалося в арт. 6, відкриває його голова, а проведення покладається на найстаршого за віком депутата. Згідно з арт. 8, закони, що їх прийняв сейм, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади та місцевого самоврядування на території ЗУНР.

Таким чином, у період своєї праці як прем'єр-міністр ЗУНР К. Левицький підготував три важливих для становлення Української

держави закони, присвячені питанням громадянства, діяльності парламенту та вирішення проблеми забезпечення українських селян землею.

Література

1. *Андрухів І. О.* Кость Левицький: сторінки життя. Івано-Франківськ, 1995. – 46 с.
2. *Залізник М.* Вчора й сьогодні. (З нагоди 70-ліття д-ра Костя Левицького) / за заг. ред. Антона Крушельницького. Нові Шляхи. Львів, 1929. Листопад-грудень. – С. 120–133.
3. Закон української національної ради про право громадянства (горожанства) від 8 квітня 1919 р. № 206. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Т. 2. – С. 335–337.
4. Земельний закон Української Національної Ради від 14 квітня 1919 р. № 215. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Т. 2. – С. 348–353.
5. Закон Української Національної Ради про Сойм від 15 квітня 1919 р. № 222. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Т. 2. – С. 359–360.

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. І. МАКУХИ В ЗУНР

Володимир Миколайович Чисніков

*доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник
Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ)*

4 січня 1919 р. в м. Станіславі, де на той час перебував уряд ЗУНР, був сформований новий склад Державного секретаріату республіки на чолі з Сидором Голубовичем. На посаді державного секретаря внутрішніх справ, яку до цього обіймав Лонгин Цегельський, було затверджено відомого українського громадсько-політичного та